

Evaluering i natur og samfund

Ordet evaluering er hver mands eje. Alle evaluerer. Projekter, programmer, politikker, love, ledere, medarbejdere, elever evalueres. Vi har Danmarks Evalueringsinstitut og kommuner opretter evalueringsafdelinger. Private konsulenter tilbyder evaluering. Det er muligt at få en masteruddannelse i evaluering.

Vi evaluerer i samfundet, men evaluerer naturen også? Kan der drages paralleller mellem natur og samfund? Hvad er evaluering, og hvad forudsætter evaluering? Hvorfor skal der evalueres? Udfordringer til traditionel evaluering, og hvem kan og skal evaluere?

Evaluering i natur

Darwin skrev i 1859 bogen om arternes oprindelse. Han påviste, at der i naturen sker en naturlig selektion. De bedst tilpassede individer og arter overlever. Det er individer og arter, som kan leve og reproducere sig selv i et givet miljø. Noget må ændre sig, som kræver ny tilpasning. Måske oplever arten nye konkurrerende arter, som mindsker fødegrundlaget. Måske ændrer klimaet sig. Naturen har således sin egen evalueringsmekanisme. I traditionel evalueringsterminologi taler man om evalueringskriterier. Det er de kriterier, som skal anvendes til at vurdere, hvad der skal bestå, ændres eller forsvinde. Evalueringskriteriet i naturen er tilpasning.

Naturlig selektion kræver et lang tidsspand. Selektionen har betydet udvikling mod større kompleksitet. Igennem mange hundrede millioner år har livet udviklet sig fra encellede organismer til mennesker med milliarder af celler forbundet i indviklede systemer. Udviklingshistorisk er det ikke politikere, embedsmænd, virksomhedsejere, landmænd eller eksperter, der har bestemt, hvilke arter, der skal overleve, og hvordan de skal se ud. Det er ikke mennesker, der står bag designet af en sommerfugl eller en blåhval. I dag er situationen en anden. Mennesket er styrende i forhold til naturen. Mennesket er blevet evaluator.

Evaluering i samfund

Hvem bestemmer i samfundet, hvad der skal bestå, ændres eller forsvinde? Her findes ikke naturlig selektion. Dog er der konservative samfundstænkere, som f.eks. Burke og Hegel som mener, at samfundet kan betragtes som en organisme. De forskellige institutioner i samfundet har igennem historien udviklet sig til et stadigt højere stadie. Institutionerne har tilpasset sig omgivelserne og varetager vigtige funktioner i samfundet. Filosofen Spencer opfandt begrebet "*Survival of the fittest*" og udviklede en særlig Social Darwinisme. Liberale tænkere som Hayek og Friedman mener, at en god evaluator er markedsmekanismen. Tankegangen er: "*lad falde, hvad ikke kan stå*".

Der findes mange andre forklaringer og teorier om, hvem der har magten til at bestemme, hvad der skal bestå, ændres eller forsvinde i samfundet. Det er trivielt at nævne politikere, embedsmænd, eksperter, økonomiske pengemænd, vælgere, brugere osv. Der er ikke tale om naturlig selektion, men snarere om magt, interesser, ideologi og viden.

Politikere er folkevalgte, som er gode til at vedtage politikker, igangsætte programmer, projekter og oprette organisationer. Ofte handler de på baggrund af stemninger i befolkningen. Det er vanskeligt for politikere at bedømme deres egne aktiviteter. De risikerer at tabe ansigt eller fornærme vælgere.

Embedsmænd har ofte været med til at foreslå, oprette og gennemføre politikker, programmer, projekter og organisationer. Embedsmænd indordner sig under deres politiske chefer. De tør ikke vurdere om noget skal bestå, ændres eller forsvinde.

Ekspertter har svært ved at sætte sig ud over deres faglige engagement og interesser. Overlægen foreslår ikke, at hans afdeling skal forsvinde. Eksperten fra Danmarks Naturfredningsforening kan næppe alene vurdere om, der fortsat skal gives tilskud til naturpleje.

Brugere af et lokalbibliotek eller hospital vil kæmpe for at bevare deres bibliotek eller hospital.

Traditionel evaluering

Traditionel evaluering forudsætter, at evaluanden eksisterer i tid og rum. Det kan f.eks. være evaluering af maden fra et storkøkken i Odense Kommune i november måned 2008. Der er enighed om, hvad mad er, og hvordan mad kan vurderes.

Evaluering forudsætter muligheden for at skabe forandring. At det er muligt at ændre eller nedlægge storkøkkenet, sådan at det er anderledes i f.eks. november måned 2009. Ofte forudsætter man, at det er muligt at udvide ideen, så det bliver alle storkøkkener på Fyn, der kommer til at arbejde efter evaluators anbefalinger.

I traditionel evaluering er der en tro på rationel social ingeniørkunst og en positiv og fremadskridende udvikling. Ved at handle bevæger vi os mod noget bedre. Vi kan forandre verden i positiv retning ved at evaluere og vurderer, hvad der skal bestå, ændres eller forsvinde.

Evaluering opfattes som en uafhængig og objektiv vurdering af fakta. Evaluator betragtes som en person, der råder over en række samfundsvidenskabelige metoder og evalueringsmodeller. Evaluering betragtes som noget teknisk. Der tales f.eks. om programteorier, indsatser, kontrolgrupper, output, outcome, surveys og signifikans.

Meget traditionel evaluering er målopfyldelsesevaluering. Lever en politik, et program, projekt eller en organisation op til de ønskede mål? Hvis ikke, må evaluanden ændres eller forsvinde. I forlængelse heraf handler det ofte om at placere et ansvar. Har de ansvarlige gjort det, de forventes at gøre? Evaluering handler gerne om at give informationer til beslutningstagere, sådan de bliver bedre til at styre et program, projekt eller en organisation.

Det sidste nye kaldes virkningsevaluering, teoribaseret evaluering eller realistisk evaluering. Evaluator er stadig ingeniøren, som neutralt kortlægger, hvad der virker og ikke virker. En yderligere dimension er, at indsatser kan være så komplekse, at evaluator bliver nødt til at skelne mellem virkninger på kort, mellemlang og langt sigt. Virkninger kan være forskellige for forskellige grupper af mennesker, og der kan være implementeringsfejl i forbindelse med indsatsen.

Socialkonstruktivistiske udfordringer

I traditionel evaluering ses samfundet som et storkøkken eller en simpel motor. Man tror på årsager, virkninger og lovmæssigheder i samfundet. Men hvad er det, som virker? Hvad vil det sige, at virke? Virke for hvem, hvordan, hvornår og hvorfor? Der forudsættes både muligheden for at skabe forandringer, men også stabilitet i omgivelserne.

Socialkonstruktivisten er skeptisk overfor traditionel evaluering. Årsager, virkninger, genstande, forandringer, ord, begreber og sprog er mentale konstruktioner. Om maden smager godt fra storkøkkenet, eller om borgeren har fået det bedre efter et besøg hos en psykolog, er subjektive oplevelser. Der kan også være tale om sociale konstruktioner i forbindelse med socialisering og kultur. Sprog er skabt af mennesker, der interagerer i fællesskaber. Tid og rum eksisterer kun i menneskers bevidsthed. Kant kalder det for anskuelsesformer, som ikke er givet i sig selv. Og hvad er forandring? En filosof som Bergson mener, at forandring er hukommelse. Hvis evaluator eller borgeren ikke ved, at evaluanden har set anderledes ud eller haft andre karakteristika, kan de ikke registrere en forandring. Ingen hukommelse, ingen forandring! Vurdering af en forandring er subjektiv.

Interview og spørgeskemaer bygger ofte på, at mennesker forholder sig til forandringer. Hukommelse er en vigtig forudsætning. Har mennesker iagttaget forandringer før og efter en indsats? F.eks. udlicitering af storkøkkenet eller indførelse af gratis psykologhjælp. Virker indsatsen? Kravet er, at mennesker har en erfaring og noget at sammenligne med, dvs. en hukommelse. Yderligere, at der eksisterer et fælles sprog og en fælles opfattelse af ord, begreber og sætninger.

Evaluering forudsætter forandringer, men også stabilitet. Hvis alt er foranderligt, er der ingen grund til at evaluere og komme med anbefalinger til fremtidige handlinger. Evaluering forudsætter, at det er muligt at anvende resultater og anbefalinger i fremtiden.

Socialkonstruktivistisk evaluering lægger ikke vægt på årsag og virkninger, men menneskers oplevelser og mentale konstruktioner af evaluanden i den aktuelle kontekst. Grupper af mennesker forhandler sig frem til, hvad der er evaluand, hvilken karakteristika evaluanden har, hvad der er årsag og virkning, og hvad der skal være evalueringskriterier. Dem der indgår i forhandlinger om evaluanden, er de grupper, som har en interesse i evaluanden. De kaldes for interessenter. Evaluator er ikke ingeniør eller almægtig bedømmer, som egenhændigt kan fortælle, hvad der skal

bestå, ændres og forsvinde i samfundet. En socialkonstruktivistisk evaluuator er både facilitator i forhandlingsprocessen, men giver også sit bidrag i forhold til oplevelsen af evaluanden.

Evaluuator er specialist i at forhandle og forstå

Samfundet er blevet komplekst. Det moderne samfund skal konstant træffe valg, da ressourcer er knappe og konkurrencen hård. Derfor er der brug for særligt uddannede evalueringseksperter. Det er personer, som er trænet i at igangsætte og styre forhandlinger mellem interessenter i forhold til, hvad der skal bestå, ændres eller forsvinde. Evaluatore er også eksperter i at forstå, og kan bidrage med utraditionelle mentale konstruktioner af "*virkeligheder*" overfor interessenter, vælgere, skatteydere, beslutningstagere og politikere.

Andre professioner er også eksperter i at give vurderinger på, hvad der skal bestå, ændres eller forsvinde. Det kan f.eks. være ingeniører, læger, farmaceuter og arkitekter. Det særlige ved en professionel evaluuator er, at der gives en helhedsvurdering på baggrund af forhandlinger mellem interessenter omkring evaluanden, og at evaluator har et særligt kendskab til moral- og politiskfilosofi.

Evaluator ser evaluanden fra mange sider. Det er problematisk, hvis evaluator er en del af det herskende paradigme, hvor evaluator kun anvender de fremherskende ord, begreber, synsvinkler og sociale konstruktioner. Evaluatur skal være uafhængig. Evaluatur skal være nysgerrig, have empati, være tolerant og have en personlig biografi, der ligger ud over et akademisk kendskab til samfundsvidenskabelig teori og evalueringsmodeller.

Sammenfattende er evaluatur ekspert i at hjælpe det moderne samfund med at forhandle sig frem til, hvad der skal bestå, ændres eller forsvinde, da der ikke findes en selektionsmekanisme som i naturen.